

Autobiograafia kui „tõe” diskursus: Lilli Suburgi „Minu saatusega võitluskäik”¹

Eve Annuk

Artiklis käsitletakse Lilli Suburgi autobiograafiat „Minu saatusega võitluskäik” (1914) eesmärgiga tutvustada seda unustatud teksti tänasele lugejale ning analüüsida selle olemust ja eripära. Kuna tegu on sada aastat tagasi ilmunud tekstiga, väärib see kindlasti uuesti üle lugemist ja värsket tõlgendust. Samuti lisab kõnealune autobiograafia uusi aspekte Suburgi elu ja tegevuse mõistmiseks. Vaatlen ka seda, milline on Suburgi käsitus iseendast ja oma elust selles tekstis ning miks ta kirjutas just feministliku rõhuasetusega autobiograafia.

Lilli Suburgi (1841–1923) elu ja loomingu käsitlemist on pikka aega määratlenud ta marginaliseeritud staatus naiskirjanikuna. Suburgi biograafilises ja kirjandusloolises retseptisoonis on teda kujutatud kui keskpärasest kirjanikust ning tema isikule antud kriitilised hinnangud on üle kantud ta tegemistele ja kirjutistele (vt Annuk 2008). Suburgi loomingu autobiograafilisust on alahinnatud autobiograafia kui žanri marginaalse asendi tõttu eesti kirjandusloos, kuigi autobiograafilisus on olnud Suburgi kirjutiste tugevaks küljeks (samas, 89). Seetõttu ei ole see Suburgi loomingule iseloomulik joon pälvinud ka kriitikute tõsisemat tähelepanu.

Suburgi loomingu autobiograafiline rõhuasetus tuleb elulooliste kirjutiste kõrval esile ka tema ilukirjanduslikus loomingus ning ajakirjanduses avaldatud tekstides. Autobiograafilisusel on Suburgi loomingus sedavõrd suur roll, et võib väita, et ta kirjutab pidevalt, läbi kogu oma elu, autobiograafiat. Seda võib vaadelda Suburgi autobiograafilise strateegiana: ta kirjutab pidevalt erinevate tekstide kaudu oma elulugu, et selle kaudu veenda ja õpetada lugejat, aga mõnikord võib-olla ka iseennast. Oma kogemused muudab ta teksti(de)ks, autobiograafia(te)ks, luues omaenda tekstuaalse ruumi, kus kehtib tema kogemus. Sel moel on Suburgil võimalik kuulutada tõde oma elu ja maailmavaatelistele tõekspidamistele. Suburgi püüdu esitada autobiograafias oma tõde võib käsitleda kui püüet anda tekstis jutustatud naise kogemusele kehtivus (vt Smith, Watson 1998: 23), s.t tuua oma kogemus esile nii, et seda kui naise kogemust võetaks tõsiselt.

Suburgi süüdistati sageli liialdamises või suisa mitte tõe rääkimises, näiteks selles suhtes, mis puudutas ta isakodust ilmajäämise lugu. Suburgi ajakirjanduses avaldatud seisu kohta ei võetud tihti tõsiselt ja see suhtumine – et sõandati kahelda tema aususes – oli talle solvav. Seetõttu oli tõde, tõe rääkimine Suburgile oluline, sest ainult selle kaudu võis ta oma

---

¹ Artikkel on valminud grandi „Omaeluloolisus eesti kirjandusmaastiku osana” (ETF7354) ja sihtfinantseeritava teema „Kultuuriloo allikad ja kirjanduse kontekstuaalsus” (SF0030065s08) toetusel.

elukogemust ja selle pinnalt võrsunud maailmavaadet nähtavale tuua, kuigi tema tõde erines paljuski ajastuomastest arusaamadest, mis tekitaski vääritimõistmist.

Seega tähendas Suburgi jaoks tõe väljaütlemisele rõhuva autobiograafia „Minu saatusega võitluskäik” kirjutamine omalaadse „tõe” diskursuse loomist, sest ainult oma loo ja vaatenurga tõesusele viitamise kaudu sai ta anda isiklikele elukogemustele kehtivuse ja tõsiseltvõetavuse, esitades neid kui vaieldamatuid fakte ja argumente.

Suburgi autobiograafilistest tekstidest kõige tuntum on kahtlemata ta 1915. aastal kirjutatud ja aastatel 1923–1924 Eesti Kirjanduses ilmunud mälestusteos „Suburgi perekond”, mis on hiljem ilmunud pealkirja all „Suburgi perekonna elulugu” (Suburg 2002). See kujutab Suburgi lapsepõlve keskkonda ja kujunemisaastaid ning rõhuasetus on siin mälestustele traditsiooniliselt ümbritseva keskkonna, sündmuste ja inimeste kujutamisel. Autori kujunemislugu, tema „mina” jääb mälestuste puhul kõrvaliseks (vt Smith, Watson 2001: 198). Märksa vähem, kui üldse, on tuntud Suburgi lühem autobiograafiline kirjutis „Minu saatusega võitluskäik”, mille rõhuasetus seevastu on Suburgi isikuloole, ta kujunemisel naisõiguslaseks ja rahvustunde eest seisjaks. Need mitmeti sarnased, aga samas ka erinevad autobiograafilised tekstid esitlevad Suburgi kui andekat autobiograafi, kelle loomingu kontekstis on see aspekt pälvitud teenimatult vähe tähelepanu.

Suburgi autobiograafia(te) eelkäijana võib näha ta esikeost, jutustust „Liina” (1878), mis põhineb autori saksakeelsel päevikul. Autor ise on tunnistanud, et kuigi loos kujutab ta oma elukäiku, on ta jutustuse lõpu muutnud õnnelikuks (Suburg 1887: 31). Teos tugineb siiski nii suures osas autori päevikule, et osa lõike on peaaegu samad (Undla 1935: 351–352). „Liinas” on Suburg kujutanud oma elulugu alates lapsepõlvest ja kuigi teos on ilukirjanduslik, on selle autobiograafiline kude sedavõrd ilmne, et teost võib käsitleda autobiograafilisena.

Autobiograafilisus kui Suburgi kirjutiste iseloomulik joon avaldub Suburgi tekstides juba varakult. Kuigi nii „Suburgi perekond” kui ka „Minu saatusega võitluskäik,” ilmusid tervikuna alles 20. sajandi alguses, hakkas Suburg oma eluloo katkeid ajakirjanduses avaldama juba palju varem, alates oma ajakirja Linda esimesest numbrist, s.t aastast 1887. Mälestuslike tekstide avaldamist jätkas Suburg Lindas hiljemgi, nii et see muutus Linda kui ajakirja sisulise poole lahutamatuks osaks.

Nii ilmus juba Linda avanumbri rubriigis „Kodu ja Kool” Suburgi kirjutis oma elust, mille taustana viitas autor jutustusele „Liina”. Suburg rõhutab selle autobiograafilise loo alguses, et „Liinas” on ta oma elu kujutanud kirjanduslikus valguses, s.t et „elu kare tõde pehmesse luulevormi kallatud, kurv lõpp roosiliseks muudetud, et armsam lugeda oleks ja – tõde mitte väga palju pahandust ei sünnitaks [–]” (Suburg 1887a: 31). Vastukaaluks tahab autor Lindas jutustada karmi tõde oma elust. Ta kirjutab elust koduses rendimõisas, kus päevad olid täidetud töö ja argitoimetustega: ta pidi olema emale igakülgseks abiks majapidamistöodes ning lisaks hoidma ka väiksemaid õdesid ja vendi. Kui vanemad renditalu asemel oma mõisa ostsid, pidi Suburg hakkama tõsisemalt tegelema laste õpetamisega, sest lisaks oma õdedele-

vendadele jagati õpetust ka võõrastele lastele. Lisaks tabas teda haigus, mis sundis veetma pikki perioode haigevoosis. Suburg kirjutab ka kasulapse võtmisest ja tutvusest Carl Robert Jakobsoniga. Õnneliku koduse elu lõpetas isa alkoholism, mille tõttu perekond jäi oma kodust ilma. Loo lõpetabki Suburgi tõdemus, et sellest sunnitud iseseisvusest alates algasidki tema eluvõitlused.

Oma eluloo katkete jutustamist jätkas Suburg ka Linda järgmistes numbrites rubriigis „Kodu ja kool” (Suburg 1887b) ning läbi mitme Linda numbri ilmunud mälestusloos „Minu kolm sõbra” (Suburg 1888). Neid ajakirjanduses ilmunud eluloolisi tekste on Suburg kasutanud oma hilisemate autobiograafiate – nii „Minu saatusega võitluskäigu” kui ka „Suburgi perekonna” – kirjutamisel.

„Minu saatusega võitluskäik” ja „Suburgi perekond” on omavahel sarnased selles mõttes, et mitmed Suburgi eluloolised seigad on neis esitatud suhteliselt ühtmoodi, nagu näiteks Suburgi vanematekodust ilmajäämise lugu. Siiski on tegemist erinevate tekstidega nii lugude ülesehituse kui tekstide adressaatide poolest. Esimene tekst oli ilmumiskohta arvestades mõeldud kitsamale auditooriumile, naistele, samas kui teine oli kirjutatud laiemat lugejaskonda – kõiki, keda huvitas mineviku Eesti elu – silmas pidades. „Minu saatusega võitluskäik” on lühike, 23-leheküljeline kirjutis, aga „Suburgi perekond” moodustab raamatu mahus teksti. Neid lugusid eristab rõhuasetus ja kujutusviis: „Suburgi perekond” on rohkem mälestuslik, autor kirjeldab detailselt ümbritsevat keskkonda ja olusid, samas kui „Minu saatusega võitluskäik” keskendub autorile endale, tema kujunemisteele ja valikutele, mida tal on tulnud teha. „Suburgi perekonna” kaudu püüab autor anda panoraamset kujutust elust 19. sajandi Eestis ja seetõttu on ümbritseva keskkonna kirjeldused värvikad ja põhjalikud. Sellistena seostuvad Suburgi mälestused teiste samalaadsete tekstidega, nagu Märtn Miti või August Kitzbergi mälestused, asetudes võrdväärseina eesti memuaristika traditsiooni.

Autobiograafia „Minu saatusega võitluskäik” ilmus 1914. aastal läbi ajakirja Naiste Töö ja Elu mitme numbri (Suburg 1914a, 1914b, 1914c, 1914d, 1914e). Autobiograafilise tekstina on see olnud unustuse hõlmas ja võimalik, et sellele on kaasa aidanud ilmumiskohaks olnud ajakirja vähene tuntus. 1906. aastal ilmuma hakanud ajakirjast Käsitööleht alguse saanud Naiste Töö ja Elu (kuni 1914. aastani Naesterahva Töö ja Elu) ilmus aastatel 1911–1927 Tartu Eesti Naisterahva Seltsi, hilisema nimega Tartu Naisseltsi väljaandel. See selts asutati 1907. aastal ja selle ideeliseks juhiks oli Marie Reiman, kuigi seltsi juhatajaks oli algul Helene Gross ja hiljem Lilli Muna (Kivimäe 1995: 130). Seltsi põhikirjalised eesmärgid olid naiste olukorra üle peetavate loengute ja koosolekute korraldamine, raamatukogu ja ajalehe asutamine, tee- ja söögimajade avamine (samas). Naiste Töö ja Elu vastutavaks toimetajaks oli kuni 1918. aastani Marie Tamman (Reisik), alates 1919. aastast kuni 1927. aastani Marie Reiman (Annus, Loogväli 2002: 445). Nagu võib lugeda esimese numbri tiitellehelt, oli ajakirja kaastööliste hulgas palju tuntud naisi: Aino Kallas, Anna Haava, Juuli Suits, Leeni Ploompuu, Minni Kurs-Olesk, Alma Johanson jt (vt Naisterahva töö ja elu 1911, nr 1, lk 9).

Ajakiri oli mõeldud naiste häälekandjaks, keskendudes naisküsimumise, naiste poliitiliste ja ühiskondlike huvide ning praktiliste igapäevaoskuste kajastamisele. Ajakirja esimeses numbris ilmus ülevaade Tartu Eesti Naisterahva Seltsi tegevusest, järgmistes numbrites käsitleti naise rolli Eestis (autoriteks Marie Tamman ja Juhan Luiga), kirjutati naisliikumisest, naiste haridusest, tervise ja kodunduse teemadel. Naiste rolli kasvatajana käsitles läbi mitme ajakirjanumbri Suburg (Suburg 1911), kellest kujunes üks ajakirja püsiautoreid. Aastate jooksul avaldas Suburg ajakirjas nii naisteemalisi, elufilosoofilisi kui ka autobiograafilisi kirjutisi (Suburg 1917, 1919a, 1919b, 1920, 1921, 1922a, 1922b).

Seega ei olnud „Minu saatusega võitluskäik” Suburgi esimene Naiste Töös ja Elus avaldatud kirjutis, harmoneerudes oma tonaalsuselt ajakirja üldise häälestusega naisküsimumise suhtes. Võib ka öelda, et ajakirja iseloomustas algusest peale teatav feministlik hoiak, mis oli tõenäoliselt paljuski tingitud toimetaja Marie Reisiku isikust (Reisikust kujunes hiljem välja paistev naisliikumise tegelane ja naiste õiguste eest võitleja ning Riigikogu liige).

Võimalik, et Suburgil olid autobiograafia kirjutamisel konkreetseid välismaised eeskujud (kuigi neid pole teada), aga ka 20. sajandi alguse üldine õhustik oli naisküsimumise jaoks soodne – feministlikud teemad olid mujalgi Euroopas esiplaanil (vt Offen 2000: 183 jj, Fuchs, Thompson 2005: 167–176). Feminismi õitsenguks Euroopas võib pidada perioodi 1870–1914, mil toimus esimene naiste õiguste kongress (1878) ning naised nõudsid võrdsust poliitilistes ja kodanikuõigustes (Fuchs, Thompson 2005: 167). 1890. aastateks oli Euroopas esil lai spekter feministlike ideoloogiaid ja tegevusi (rahvusvahelised naiste kongressid, rahvuslikud feministide liikumised, sufrāžettide liikumine) (samas, 167–168). Seega eksisteeris feminism 19. sajandil kui intellektuaalse kultuuri osa, määratledes ümber piirid avaliku ja privaatse vahel ning tuues kõige privaatsemad naiste elu valdkonnad avaliku diskussiooni osaks. Käsitledes küsimust naiste õigustest arengule ja muutustele, „positsioneeris feminism end modernsuse eesliinile” (samas, 176).

Euroopa naisliikumise järelkajad ulatusid ka Eestisse, sest siingi oli naistematika 20. sajandi teisel kümnendil võrreldes varasemate perioodidega palju rohkem nähtaval (mida näitab kasvõi Naiste Töö ja Elu ilmuma hakkamine), luues feministliku rõhuasetusega autobiograafia kirjutamiseks ja vastuvõtmiseks soodsa pinnase. Suburgi jaoks tähendas see, et ajakirja Naiste Töö ja Elu lugejaskonna näol oli ta leidnud endale lõpuks mõistva auditooriumi, kes oli naisküsimumise suhtes positiivselt meelestatud, võrreldes 19. sajandi lõpu naistematika suhtes vaenuliku lugejaskonnaga, kelle rünnakute eest pidi Suburg pidevalt oma seisukohti kaitsma ja ennast õigustama. Mõistva konteksti olemasolu andis Suburgile võimaluse luua autobiograafias endast kui feministist positiivne kuvand ja teha nähtavaks oma aastatepikkune töö naisküsimumise käsitlemisel. Avaliku tunnustuse oma töö eest pälvis ta ju alles vanas eas seoses oma 75. sünnipäevaga 1916. aastal, mil ta saavutusi ajakirjanduses positiivses võtmes laialdaselt kajastati.

„Minu saatusega võitluskäigus” esitab Suburg oma elukäiku kui näidet selle kohta, miks ja kuidas temast sai võitleja ja feminist. Teksti võib käsitleda feministliku autobiograafiana, mille feministlikkus avaldub eelkõige autori hoiakus ja jutustamisviisis. Tekst kujutab endast vana, elukogenud naise jutustust – Suburg oli selle ilmumise ajal 73-aastane –, mida raamib autori hoiak tema isiksust kujundanud saatuse jõu suhtes. Suburg positsioneerib ennast kui võitlejat, kelleks teda on kujundanud ta elukäik. Võitluslikkus avaldub juba pealkirjas, mis rõhutab nii autori saavutusi kui tema rolli sellel võitlusteel. Suburg kasutab oma elust kirjutamise võimalust selleks, et tuua esile „tõde” oma elu ja tegevuse kohta: ta autobiograafia eesmärgiks on kummutada väärarvamusi ja halvustavat suhtumist, mida ta oma elu jooksul koges, luues tekstuaalse ruumi oma vaatepunkti ja oma „tõde” jaoks.

„Minu saatusega võitluskäik” esitab Suburgi elu kronoloogiliselt: tekst kajastab autori elu alates sünnist kuni vanaduspõlveni. Selles tagasivaatelises jutustuses on autori mälestuste vahele lükitud autori pöördumised lugeja poole, mis raamistavad jutustuse tonaalsust ja annavad lugejale suuna, mida mööda järgida autori mõttekäike.

Tekst algabki pöördumisega lugejate poole, asetades Suburgi võitlused laiemasse konteksti, Euroopa väljapaistvate isikute, „allasurutuse eest võitlejate” saavutuste kõrvale. Suburg rõhutab oma tegude väiksust nende suurkujudega võrreldes ja toob paralleeli kaasaja naistega, kes võiksid end samamoodi tunda, kui võrdlevad endid „suurte rahvaste naisvõitlejate tegudega” (Suburg 1914a: 35). Seetõttu tahabki ta oma lugu jutustada julgustuseks ja eeskujuks eesti naistele.

Juba esimeses lõigus positsioneerib Suburg ennast kui võitlejat ja kui feministi: ta meenutab seda aega, mil ta oma avalikku tegevust alustas, kui ta hääl oli kui „üksik lind kõrbes”, kust ainult teotused ja pilked vastu kajasid. Ta leiab: „Jah, oleks ma kaunis laulu-lindu olnud?! – Mitte võitleja” (samas). Suburg tõdeb, et loodus on teda sündimisest alates ära märkinud kui võitlejat, ja kirjeldab oma kaasasündinud näoepäse kasvaja lugu. Kuna selle eemaldamine haiglas ebaõnnestus, jäi järele arm, mis mõjutas oluliselt Suburgi saatust, tekitades temas hoiaku, et saatuse koormat tuleb enesega võideldes kanda ja et selle koorma all võib olla õnnelik (samas, 35–36).

Teine tegur Suburgi võitlejaliku natuuri kujunemisel oli rahvusliku uhkuse tunne, mis tärkas temas saksakeelses Pärnu Kõrgemas Tütarlastekoolis, kus ta eestlaseks olemise tõttu sai tunda põlgust. See tekitas temas trotsi ja tahtmist olla ning jääda eestlaseks, salgamata oma rahvuslikku kuuluvust.

Kolmas oluline faktor Suburgi kujunemises oli armastus rikka kaupmehepoja vastu, kes tema vastu tundis sama tunnet. Ent selle armastuse purustas rahvustunne, Suburgi rahvuslik uhkus, sest kuulujuttude põhjal teadis Suburg, et tema austaja ei taha oma seltskonda tema eesti keelt rääkivaid vanemaid. See sundis Suburgi oma austajat maha jätma, kuigi tema „mõllav süda” kannatas selle all tõsiselt. Ent Suburg väljus oma sõnul sellest hingelisest

võitlusest võitjana, sest suunas oma „põleva hinge võimised” „rahvusliku vaimuhariduse tööpõllule” (Suburg 1914a: 37).

Suburgi pöördumised lugeja poole raamistavad narratiivi ja vähendavad võimalust, et lugeja võiks eluloost vääriti, s.t vastupidiselt autori kavatsustele aru saada. Autorina samastab Suburg end lugejatega, rõhutades kuulumist samasse kategooriasse: „Oleme ju ka naised isekeskis, kes üksteisest aru saavad” (Suburg 1914b: 44). „Meie, naised”-hoiak on teksti oluliseks ülesehituslikuks jooneks, mis peaks vähendama autori ja lugeja vahelist distantsi ja looma aluse jutustaja tegutsemismotiivide ning tema loomuse mõistmiseks. Suburgi jutustajamina ei põlga oma teksti lugejatena ära ka mehi, sest ta näeb „ausameelelistes” ja „kõrgevaimulistes” meestes oma liitlasi; kriitiliselt suhtub ta ainult „kitsarinnalistesse” ja „madalavaimulistesse” meestesse, kes on teda pilkealuseks teinud.

Meeste suhtes kriitiliselt häälestas Suburgi juhtum kasutütrega. Nimelt oli Suburg adopteerinud mõnenädalase tüdruku, ent tüdruku leskmehest isale oli tulnud mõte Suburg koos lapsega enda juurde viia, kasutades selleks lausa ähvardusi laps vastasel juhul tagasi võtta. Suburgi keeldumise järel ei hoolinud aga isa enam oma lapsest ega käinud teda kordagi vaatamas. Sel põhjusel ärkas Suburgis „põlgtus meeste enesearmastuse – egoismuse – vastu” (samas, 45). Elus kogetu – isakodust ilmajäämine – viis aga Suburgi laiemale arusaamisele meeste eesõigustatud asendist ühiskonnas, kus naistel oli väga vähe õigusi oma elu ja varanduse üle otsustada. See oligi pinnas, kust sai alguse Suburgi feminism.

Naisküsimuse äratajaks Suburgi maailmavaates sai isiklikult kogetud konkreetne seik purjus külamehega, kes jõi kogu oma raha maha, kuid käitus kodus nagu „orjaperemees”, käsutades ja alandades oma naist (samas, 47). Suburgi jaoks oli see toorus, ülekohtune võim naise üle märgiks naise alandatud asendist, mida võimendas naise õigusetu seisund ka seaduste tasandil, andes mehele perekonnapea õigused. See seik viis Suburgi arusaamisele naisliikumise olemusest ja eesmärkidest, mille kohta ta oli lugenud välismaa ajalehtedest. Sellest juhtumist alates ei kadunud naisküsimus Suburgi hingest, vaid muutus ta elutee ja võitluste suunajaks, sundides teda sellest kirjutama ja kõnelema (samas).

Sama seika ja selle tähtsust oma feministliku maailmavaate tekkimisele rõhutab Suburg ka „Suburgi perekonnas” (Suburg 2002: 393, 397), nii et seda detaili võib käsitleda Suburgi autobiograafiliste tekstide ühe kinnismotiivina. Kuna tegemist oli sügavale hinge sööbinud isikliku kogemusega, mis andis Suburgile mõtlemisainet naiste positsiooni üle Eesti ühiskonnas, siis on mõistetav selle korduv esitamine Suburgi mitmes erinevas autobiograafilises tekstis. Suburgi vanematekodus valitsesid hoopis teistsugused suhted, mis põhinesid abikaasade erinevate rollide väärtustamisel ning kus naisest abikaasa ja emana peeti lugu. Kontrast taluühiskonnas valitsenud sooliste suhete ja omaenda kogemuse vahel ongi olnud Suburgi kui mõtleva naise jaoks tegutsemisajendiks.

Naisküsimuse aktuaalsust Eesti kontekstis kinnitas ka Suburgi oma kodust – Waldburgi mõisast – ilmajäämise lugu. Suburg rõhutab, kuidas see sündmus süvendas temas arusaama

sellest, et abielunaisel ei olnud tollases ühiskonnas varalisi õigusi: õigust koos mehega ühiselt loodud vara müümise üle otsustada. Mees ainuüksi oli otsustaja ka siis, kui tal enam „tervet mõistust ei olnud”: „Ema naise õigusest, kes ometi mehega koos töötades varanduse oli korjanud, ei hoolitud vähematgi, teda ei nõutud müümise juures, niisama kui pärijate õigusest ei hoolitud. Mees oli ainuüksi perekonna, naise pea, kui tal ka enam tervet mõistust ei olnud, kes varaga teha võis, mis ise tahtis. Kas veel enam ära kohutavalt võib peaõiguse ülekohtune, täitsa vildak seadusepunkt silma paista, kui niisugusel juhtumisel, nagu see meie õnnetumat perekonda trehvas?” (Suburg 1914c: 55.)

Protest naisevaenulike seaduste vastu õhutaski Suburgi avalikus elus sõna võtma. Seetõttu sai Suburg ka kriitikat tunda, sest ei oldud harjutud avalikult esineva naiselega, kes oma töökspidamiste nimel julges seada kahtluse alla harjumuspäraseid seisukohti: „Jah, armsad suguõed, niisugune, nagu Suburgi perekonna saatuselugu näitab, oli tol ajal Eestis tasu naisele, kes julges oma nõrka häält avalikkus poliitilises meestekooris kuulda lasta. Ainult meelitajad ööpiku laulud leidsid austust ja kumardusi, kuna, „võitleja” laimduse kormad maha tahtsid rõhuda – pea aegu siimaani.” (Samas, 56.)

Rahvustunne, mis kajastub ka Suburgi muudes autobiograafilistes kirjutistes, nagu „Suburgi perekond” ja Lindas ilmunud lühemates tekstides, on feminismi kõrval Suburgi autobiograafia teiseks oluliseks teemaks. Koolis oma rahvusliku kuuluvuse pärast alaväärsuse kogemine jättis Suburgi hinge sügava jälje, sest isegi mõisnikud ei olnud teda selle pärast alavääristanud (Suburg 1914a: 36). Ent selline suhtumine innustas Suburgi nii hästi õppima, et varsti seati teda koolis teistele eeskujuks ja keegi ei alandanud teda enam ta rahvuse pärast. Samas viitab Suburg selle kogemuse kaudu endale kui „maa vanemate” lapsele, kes võrreldes sakslastest linnalastega oli tegelikult nendest oma perekonna jõukuse poolest üle. Ent rahvusliku uhkuse tunne ei kadunud enam ta hingest ja see määratles ta elusihte mitmeti. Loobumine noorpõlvearmastusest saksa noormehe vastu viis Suburgi nii kaugele, et ta suunas oma vaimujõu rahvusliku hariduse edendamisele, kuhu talle tuli toeks Jakobson.

Suburg käsitleb kriitiliselt Jakobsoni rolli oma maailmavaate ja tegevuse mõjutajana. Kui Suburgi hilisemad kriitikud on näinud Jakobsoni kui Suburgi mõjutaja rolli suurena, siis Suburg ise näeb Jakobsoni rolli väiksemana, mitte otsese mõjutajana ja „ideede külvajana”, vaid „ainult juba idanenud taimede kasvatajana” (Suburg 1914b: 47). Suburg oli ise oma vaimses arengus jõudnud sinnamaale, et võis olla Jakobsonile võrdväärseks partneriks: „Ma olin saatusest sellele sõprusele täitsa ettevalmistatud” (samas). Jakobsoni rolli olulisust näeb Suburg selles, et Jakobson õhutas teda astuma avalikule areenile ja oma ideid avalikult kaitsma, ilma Jakobsonita oleks Suburg jäänud „ahjutaguseks kannatajaks” (samas, 48). Veel oma autobiograafia lõpuridadeski rõhutab Suburg omaenda elukogemuste määravat osa Jakobsoni mõjutuste asemel: „Veel viimane sõna seletuseks: Jakobson on mind ainult välja

astuma õhutanud, saatuse käik aga mind selleks teinud, mis ma olen – väikeseks Lilli Suburgiks” (Suburg 1914d: 62).

Selles narratiivis on oluline roll ka kehal ja kehalisel haigusel. Tekst algabki kehalise seigaga, põsepealse kasvaja ebaõnnestunud eemaldamise tagajärgedele viitamisega. Seega on Suburgi narratiivis juba sünnihetkest alates kehaline puue määratlenud ta elu võimalusi ja eesmärke. Sellist seisukohta leidub ka Suburgi teistes autobiograafilistes kirjutistes, aga kõige otseütlevamalt käsitleb Suburg seda põsepealse kasvaja teemat „Minu saatusega võitluskäigus”. See puue on mõjutanud ka ta üksikuks jäämist, sest ta on sunnitud tunnistama, et oli lõpuks mõtlema hakanud, et ta ei sobigi abieluks just sellesama kasvaja tõttu, kartuses tuua ilmale samasuguse puudega märgistatud laps: „Ma olin viimati mõtlema hakanud, et ma ei olekski mehele minna tohtinud, sest ma oleks pärast võinud mõnda õnnetumat last, tea mis plekiga näo pääl, sünnitada. Ei, parem jäägu ma ise kõige abieluõnne maitsemisest ilma, ennem kui ma ühte õnnetumat olevust elusse oleksin sünnitanud. Ja see mõte rahustas mind nii, et ma arvama jäin: kõik pidi nii minema, kuidas ta läinud oli, Jumala tahtmise järele, et suuremaid õnnetusi tulevikus ära hoida, millele all ma ometi viimati kokku langema oleks pidanud, teisi armsaid ka ligi tõmmates.” (Suburg 1914b: 44–45.)

Kehalisuse määrav tähendus valikute tegemisel tuleb narratiivis ilmsiks hiljemgi, kui Suburg jutustab oma elust kodus pärast kooli lõpetamist, kui ta pidi tervise tõttu vahel nädalate kaupa voodis lamama. Tema arvates oli see haigus põhjustatud ta südamevalust – armastusest tudenginoormehe vastu, mida ta tekstis nimetab „loomuvastaseks iseenese vastu möllamiseks” (samas, 44), sest ta ei saanud oma armastusele järele anda. Ent sel haigusel oli ka positiivne pool, sest tänu pikkadele voodis lebamise perioodidele tekkis Suburgil võimalus lugeda palju raamatuid, mille hulgas oli ka filosoofilisi, pedagoogilisi jm tekste ning mis panid aluse ta vaimsele arengule, kujunemisele feministiks ja mõtlejaks.

Autobiograafia toob esile ka Suburgi kriitilise intellektuaalse hoiaku mitmete nähtuste suhtes: näiteks tunnistab Suburg oma ateistlikku maailmavaadet, sest kirikus peeti tema jaoks „arusaamata kultust” (Suburg 1914b: 45). Kiriklikes tõdedes kahtlemine ajendas teda selle üle mõtlema ja sellekohast kirjandust lugema (samas). Samuti märkas Suburg kirikuõpetajate silmakirjalikkust ja eestlaste rahvustunde alavääristamist nende poolt.

Tekstis esitab Suburg oma elulooseiku kui fakte, kui argumente, mis jutustaja loo tõesust kinnitavad. Ta mitte ainult ei rõhuta, et kõik oli just nii, nagu ta kirjeldab, vaid analüüsib nende eluseikade tähendust oma vaadete kujunemisele. Kõik näited, mida ta tekstis esitab, on olnud tema jaoks õpetlikuks kogemuseks ja andnud talle arusaamise mitmesugustest elunähtustest. Elus kogetu on sundinud Suburgit enese eest seisma, sest ta ei saanud loota kellelegi teisele. Samas paljastavad Suburgi elukogemused ka ümbritseva keskkonna vaesust, viletsust ja rumalust.

Suburg esitab ennast oma autobiograafias kui tõe ja õiguse eest võitlejat, tuues selle kinnituseks mitmeid näiteid oma elust. Kompromissitu seismine oma tõekspidamiste eest tõi talle palju vaenlasi ja põhjustas sekeldusi, tekitades temas tunde, nagu oleks ta „piikide vahel kõndinud – nii üksinda, nii omast pesast ülesse kohutatud tundsin ma enese olevat” (samas, 46). Oma elule tagasi vaadates tõlgendab Suburg seda kui elu, mis oli suunatud võitlusele, osundades ka tähenduslikele detailidele. Ta on sunnitud tunnistama oma võitlejapositsiooni sundseisu, seda, et kuigi ta pingutused ei kandnud vilja, ei olnud tal enam võimalust ka oma positsioonilt tagasi tõmbuda: „Nii ringuta ja rabele, peaaegu üle jõu, ei leia kusagilt ei tuge, ei arusaamistgi su püüetest! Platsilt põgeneda ka enam ei saa – kusagil ei näe rahupaika.” (Suburg 1914d: 59.) See tõdemus toob esile Suburgi positsiooni ainulaadsuse: 19. sajandi lõpu avalikus sfääris ainsa naisvõitleja ja feministina tegutsedes ei saanud ta loota kellelegi, ka mitte teiste naiste toetusele, sest naiste roll avalikus elus oli väike nii konservatiivse sooideoloogia kui seaduste ja tavade tõttu, mis naisi kammitsesid. Naisena avalikus sfääris tegutsedes võttis Suburg endale mehele kohaseks peetud positsiooni, asetades end tolle aja kontekstis tavatusse rolli (Annuk 2008: 90). See muutis ta positsiooni eriti haavatavaks, kuid Suburgi eneseuhkus ja võitlejaloomus ei lubanud ka alla anda ja taganeda, nagu ta eeltoodud tsitaadis tunnistab. Samuti pidi Suburg võitlema ka kuulujuttudega, mis ta head mainet määrisid (Suburg 1914b: 44) ja mis toimisid tollal naiste suhtes olulise sotsiaalse kontrolli vahendina.

Oma autobiograafia lõpus võtab Suburg kokku oma elus saavutatu, leides, et vaatamata pidevale võitlusele ja pingutusele ei ole ta saanud oma töö vilju maitsta ning on jäänud peaaegu tühjade kätega. Teksti lõpus on ta sunnitud tunnistama: „Nii läks siis kõik, mis võideldes ülivägevate võimude vastu elusse olin kutsunud, poolvalminud viljana mu käest jälle ära. Mis kasu on siis nüüd see „võitluskäik” rahvalegi toonud?” (Suburg 1914d: 61.) Ometi on tal veel lõpusõnadeski hinge peal naiste õigused: „Nimelt rõhub mind nüüd veel: naiste õigusega seisukord meeste vastu” (Suburg 1914d: 61) ja ta õhutab naisi selle kaotamiseks edasi võitlema.

Autobiograafia põhitekstile kirjutas Suburg järgmises Naiste Töö ja Elus lisa „Mu „võitluskäigu” lisaks”, kus ta käsitleb oma vaimseid otsinguid ja spiritualismini jõudmist ning usukriitikat (Suburg 1914e). Selle lisa kirjutamise ajendiks on olnud autori vajadus selgitada lugejale ka neid isikliku elu tahke, mis ei kuulunud otseselt tema „võitluskäigu” raamidesse, mis aga siiski vajasis laiemat selgitust. Kuigi Suburg tunnistab seal oma ateismi, leiab ta samas, et mingid kõrgemad jõud või väärtused peavad siiski eksisteerima, mis õigustaksid ta elusihti. Suburgi usukriitika on seotud ajastuomase usuõpetuse traditsioonide ja pähetuupimise kritiseerimisega, s.t küsimustele vastuseid otsiva mõistuse allasurumisega. Vastukaaluks kirjeldab ta oma vaimseid otsinguid ja inimesi, kes teda sellele teele juhatasid. Suburgi spiritualismihuvi iseloomustab hästi ka seik, et ta on avaldanud selleteemalise artikli ühes saksakeelses vaimsetele teadustele pühendatud ajakirjas (Suburg 1913).

Võib väita, et „Minu saatusega võitluskäik” on esimene (ja senini ainus) feministlik autobiograafia Eestis. Feministlikuks muudab selle eelkõige autori positsioon, mitte niivõrd lugu ise. Võitluslikkust, oma tee leidmise vajadust on rõhutatud juba autobiograafia pealkirjas ja ka alapealkirjas, kus Suburg pühendab selle oma „noorematele võitlejatele suguõdedele südamekinnituseks” (Suburg 1914a: 35). Saatuse keerdkäigud on ainult tugevdanud Suburgi arusaama oma tee leidmise vajadusest ja enesele kindlaks jäämisest.

Erinevalt panoraamsema kujutusega „Suburgi perekonnast” on kõnealuse teksti rõhuasetus minal, mina loo jutustamisel, sest loo keskmes on see, kuidas autorist kujunes just see, kes ta jutustamise hetkel on. Teksti funktsioon on esitada Suburgit kui võitlejat, tuues esile Suburgi kujunemises olulised eluseigid, mis mõjutasid tema võitlejaks saamist.

See autobiograafia ongi Suburgi kujutuses üksiku naisvõitleja okkalse tee lugu, mida raamistab autori veendumus oma valitud tee õigsuses. Samas kumab sellest loost läbi Suburgi naiselik ja õrnem poolus. Naisena ihkas Suburg armastust ja abieluõnne nagu kõik naised, ent oma tahtejõu ja eneseuhkuse varal loobus ta sellest. Siiski ei leidu tekstis kahetsust selle loobumise üle, vaid rõhutatakse saatuse, s.t elukäigu määravat rolli valikute ajendina.

Paljud seigid selles eluloos on samad, mida Suburg on kujutanud ka oma teistes autobiograafilistes töödes, näiteks mälestustes „Suburgi perekond”, ent ka jutustuses „Liina”. Mitmeid oma eluloo tahke pole Suburg samas mujal kujutanud, näiteks kaasasündinud põsepealse kasvaja lugu või oma spiritualistliku maailmavaate kujunemist. Seetõttu pakub tekst ka uudset teavet Suburgi kohta, mida ei leidu teistes Suburgiga seotud allikates.

Suburgi kujutuses on „Minu saatusega võitluskäik” omalaadne „tõe” diskursus, s.t Suburg käsitleb autobiograafiat kui enesest „tõe rääkimise” diskursust. Eluloo faktid on argumentideks, millega Suburg põhjendab oma valikuid, oma käidud tee ja ideede õigsust. Elus kogetu kui tõesuse kriteeriumi hoiak raamistab autobiograafiat tervikuna, olles selle ideeliseks ja narratiivseks keskmeks. Selline autobiograafiale omistatud tähendus annab tekstile laiema kõlajõu ja kandvuse, rõhudes samas ka lugejapoolse usalduse saavutamisele. Lugeja roll on uskuda Suburgi narratiivi sellisena, nagu autor seda kujutab, ning minna kaasa Suburgi argumentatsiooni ja tõepüüdlustega. Kõlama jääbki Suburgi veendumus, et saatuse käik on temast teinud selle, kes ta on.

Kirjandus

Annuk, Eve 2008. Lilli Suburgi kuvand eesti kirjandusloos. – Ariadne Lõng, nr 1/2 (VIII), lk 77–93.

Annus, Endel; Tiiu Loogväli (toim) 2002. Eestikeelne ajakirjandus 1766–1940. I osa. Tallinn: Eesti Akadeemiline Raamatukogu.

- Kivimäe, Sirje** 1995. Esimesed naisseltsid Eestis ja nende tegelased. – Seltsid ja ühiskonna muutumine. Talupojaühiskonnast rahvusriigini. Toim E. Jansen, J. Arukaevu. Tartu-Tallinn: Eesti Ajalooarhiiv, Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut, lk 118–135.
- Fuchs, Rachel G.; Victoria E. Thompson** 2005. Women in Nineteenth Century Europe. Hampshire, New York: Palgrave Macmillan.
- Offen, Karen** 2000. European Feminisms 1780–1950: A Political History. Stanford: Stanford University Press.
- Smith, Sidonie; Julia Watson** 2001. Reading Autobiography. A Guide for Interpreting Life Narratives. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Suburg, Lilli** 1887a. Kodu ja kool. – Linda, nr 1, lk 30–36.
- Suburg, Lilli** 1887b. Kodu ja kool. – Linda, nr 2, lk 70–73.
- Suburg, Lilli** 1888. Minu kolm sõbra. – Linda, nr 1, lk 22–28; nr 2, lk 67–70; nr 4, lk 132–136; nr 6, lk 231–235; nr 9, lk 366–367.
- Suburg, Lilli** 1911. Naesterahvas kasvatajanna. – Naesterahva töö ja elu, nr 5, lk 46–47; nr 6, lk 65–67.
- Suburg, Lilli** 1913. Zu dem „Versehen der Mütter“ und von „symbolischen Träumen“. – Psychische Studien, 9. Heft, 40. Jahrg., lk 514–517.
- Suburg, Lilli** 1914a. Minu saatusesga võitluskäik. – Naiste Töö ja Elu, nr 5, lk 35–37.
- Suburg, Lilli** 1914b. Minu saatusesga võitluskäik. – Naiste Töö ja Elu, nr 6, lk 44–48.
- Suburg, Lilli** 1914c. Minu saatusesga võitluskäik. – Naiste Töö ja Elu, nr 7, lk 53–56.
- Suburg, Lilli** 1914d. Minu saatusesga võitluskäik. – Naiste Töö ja Elu, nr 8, lk 57–62.
- Suburg, Lilli** 1914e. Mu „võitluskäigu“ lisaks. – Naiste Töö ja Elu, nr 9, lk 68–72.
- Suburg, Lilli** 1917. Naiselikkus oma pääjõudude ja ülesannetega. – Naiste Töö ja Elu, nr 22, lk 171–174.
- Suburg, Lilli** 1919a. Kuidas sa sured. – Naiste Töö ja Elu, nr 9, lk 65–67; nr 10, lk 73–75.
- Suburg, Lilli** 1919b. Meie õnnetumate laste kaitseks. – Naiste Töö ja Elu, nr 12, lk 90–92.
- Suburg, Lilli** 1920. Sikkana Jaak. – Naiste Töö ja Elu, nr 8, lk 60–62.
- Suburg, Lilli** 1921. Talunaine. – Naiste Töö ja Elu, nr 9, lk 67–68.
- Suburg, Lilli** 1922a. Jaan Vilter, Sikkana Jaagu onupoeg. – Naiste Töö ja Elu, nr 3, lk 18–19.
- Suburg, Lilli** 1922b. Armsad suguõed! – Naiste Töö ja Elu, nr 12, lk 93.
- Suburg, Lilli** 2002. Suburgi perekonna elulugu. – Lilli Suburg, Kogutud kirjatööd. Koost A. Undla-Põldmäe, toim H. Lagerspetz. Tallinn, Eesti Raamat, lk 313–459.
- Undla, Aino** 1935. Uusi andmeid Lilli Suburgist. – Eesti Kirjandus, nr 8, lk 346–354.

Eve Annuk – Eesti Kirjandusmuuseumi kultuuriloolise arhiivi vanemteadur, nais- ja meesuuringute ajakirja Ariadne Lõng peatoimetaja.

E-post: eve@kirmus.ee